

ternt socialdemokratisk partimateriale, herunder referater af ministermøder og møder i folketingsgruppen. De giver et indblik i partiets interne overvejelser, er en uvurderlig hjælp til at afbalancere betydningen af de forskellige forklarende faktorer og viser iøvrigt, at partiledelsen overraskende sent nåede frem til en afklaret holdning til spørgsmålet. Det er mere end synd, at alle henvisninger til dette materiale er udeladt i noteapparatet.

Henning Poulsen

Anker Jørgensen: *Bølgegang. Fra mine dagbøger 1972-1975* (462 s., 1989), *I smult vande. Fra mine dagbøger 1975-1977* (499 s., 1989), *Brændingen. Fra mine dagbøger 1978-1982* (579 s., 1990). Fremad.

Der vil kunne rettes kritik mod den store udgave af Anker Jørgensens dagbøger 1972-82. Der vil også komme noget kritik i det følgende. Bortset fra denne kritik må det imidlertid stå fast, at Anker Jørgensens dagbøger er et stort og centralt bidrag til et tiårs historie og vel at mærke, et bidrag, der blivende vil stå som et uomgængeligt kildeskrift til periodens historie. Dette gælder ikke alene, når talen er om det politiske begivenhedsforløb, men også når samtid og eftertid skal forstå det politiske livs former, både når det spidsede til, og når dagligdagen skulle passes. At vi så i tilgift får en uddybet forståelse af personligheden hos den centrale politiske skikkelse, er en fin gevinst.

Når værket skal vurderes i et tidsskrift som *Historie*, er selve apparatet et uundgåeligt moment. Det er absolut for sparsomt. Der er ingen registre; det fik måske gå, at der er givet op over for et sagsregister (det ville have været et kæmpearbejde), men det er meget ulykkeligt og ubekvemt allerede ved læs-

ningen i dag, at der mangler personregister, og det bliver rent galt, når dagbøgerne skal bruges i historisk arbejde, såmænd også i almindeligt folkeoplysende arbejde. At der er en liste uden sidehenvisninger med summariske data over omtalte personer er slet ikke nok, navnlig da listen ingenlunde er fuldstændig. Der vil givetvis også være en hel del, der allerede nu savner stedregister (A.J. har jævnligt gode oplysninger og karakteristikker af arbejdet i kredsen).

Det føles også ofte som en mangel, at der ikke er nogle oplysende noter. Det er givet, at værket ville have svulmet i betænkelig grad; lad måske gå, at der ikke siges noget om, hvad der ligger bag »den seneste udvikling i skandalehistorien mellem grev Knuth og bager-ekspeditricen. Den sag har dog optaget os alle!«. Måske skulle det slet ikke have været med. Mere betænkeligt er det, at der omtales en afskedigelsessag i partiet, og at den afskedigede partifunktionær nævnes ved navn (han er til gengæld ikke i listen over omtalte personer), og at der så ikke siges mere. Enten er sagen værd at nævne, og så bør der være en note om den, eller også skulle den have været udeladt.

Det er virkelig af værdi til karakteristik af A.J., at hans samvær med nærmere og fjernere familiemedlemmer er medtaget. Selv om det som hovedregel er mindre væsentligt, hvem de var og er, havde det alligevel været godt for læseren, om der havde været en slags stamtavle med nogle få data. Efterhånden kommer læseren til at »kende« dem så godt, at det føles som en irritation, at man ikke kan holde styr på dem. At samlivet med familien er med, har ikke nogen betydning for den almindelige historie, men til opfattelsen af Anker Jørgensens personlighed er den side af hans liv slet ikke uvæsentligt. At han i 1974 hjalp Kirsten med at

flytte og hængte lamper op for hende, er – når det tænkes igennem – et godt bidrag til personkarakteristikken og til forståelse af statsministerens sociale placering sammenlignet med tidligere perioders statsministre.

Dagbøgerne virker som overmåde autentiske og velfunderede. De er som helhed ført dag for dag; når der har været en kortere slip i dagbogsførelsen, har A.J. kunnet støtte sig til daglige notater, der er samlede i mapper dag for dag, mapper der også rummer andre papirer knyttet til den pågældende dag. Et par perioder i 1973 er først skrevet i 1989, men de nævnte mapper gør, at også de virker pålidelige. Der er foretaget nogle udeladelser, god udgiverskik ville have krævet lidt flere oplysninger om indholdet af udeladelserne. A.J. selv nævner, at åbenhjertige citater og karakteristikker ikke er udeladt, selv om de går tæt på. Andre ville måske have luget nogle af disse ligefremme udtalelser; set i historiens lys må det imidlertid påskønnes, at de er med.

Derimod kunne der nok uden skade have været udeladt en række rejsebeskrivelser. Det er naturligt, at en række internationale møder (statslige eller i Socialistisk Internationale) refereres, men lange skildringer af lokaliteternes særpræg og udseende virker noget unødvendige.

Det, der er med, er dog det centrale, og det er meget givende. Indre overvejelser i Socialdemokratiet optager megen plads og giver meget vigtige oplysninger om tilblivelsen af partiets standpunkter og taktik, også i henseende til, hvem der i de forskellige situationer havde den afgørende indflydelse. Disse afsnit rummer afgørende nyt i forhold til dagspressens løbende nyhedsreportage og kommentarer. Dette gælder også i ikke mindre grad, hvad der siges om sam- og modspillet mellem parti og fagbevægelse. Forholdet til Thomas

Nielsen belyses ligefremt (og jævnlige barsk), men langt mere facetteret end det ellers har været fremlagt for offentligheden.

På tilsvarende måde får vi også dokumenteret forholdet til de øvrige partier. Her vrimler det med detaljer, som er væsentlige for eftertiden, og samtiden får et helt andet indtryk af standpunkter, personer og forholdet mellem de agerende, som vi ikke hidtil har kunnet danne os.

Til tidens historie er A.J.s dagbøger et helt afgørende bidrag. De er også et afgørende bidrag til karakteristik og forståelse af statsministerfunktionen og forholdet til embedsmændene. Til dette kommer, at en lang række småbemærkninger og oplysninger om dagligdagens småfunktioner giver et portræt af en statsministers arbejde også mellem de store begivenheder; men de skal stykkes sammen. Når det sker, når det gøres, har vi ikke noget lignende andet sted. Akkurat det samme gælder funktionen som partiformand, selv om den uden tvivl er mere individuelt præget. Næppe alle partiformænd, heller ikke i Socialdemokratiet, dyrker forbindelsen til lokalkredsene så intensivt, som A.J. gjorde.

Anker Jørgensens dagbøger vil blive stående højt i rækken af store erindringer og dagbogsudgivelser. De begynder først, da han blev statsminister; men udgiverne oplyser, at der foreligger meget også fra perioden forud, men at det er mere spredt, usystematisk og ufuldstændigt. Trods dette ville det være værdifuldt, om A.J. selv ville skrive det sammen og fylde ud. Selv om det ikke er de store politiske begivenheder, der ville komme frem, er der behov for at få bidrag til arbejderhistorie fra denne periode, dagligdag og arbejde i fagforeningen. Det kunne blive en pendant til Carl Winther Sørensen's Tyve forunderlige år (1961), der gav et arbej-

derliv i mellemkrigstiden, der værdifuldt supplerede den sociale romanlitteraturs mørke.

Vagn Dybdahl

Bent Gravesen: *Strategi i forandring. SF 1959-89.* (SP-Forlag, 1989). 171 s.

Som det siges i indledningen er bogen ingen partihistorie, men en blanding af en historisk analyse og et debatindlæg. Det centrale emne er partiets overvejelser om sit politiske ståsted og sin politiske strategi set i større sammenhæng. Navnlig overvejelserne omkring SF's rolle som katalysator, hhv. alternativ til Socialdemokratiet er indgående behandlet.

Det kan diskuteres, i hvilket omfang disse overvejelser var retningsgivende for partiets praktiske politik eller »tilpasset det allerede givne moralske valg«, som det siges et sted – eller om de måske hovedsagelig var akademisk tidsfordriv. Studiet af dem har alligevel ledt Bent Gravesen frem til nogle interessante karakteristika af de enkelte faser i partiets udvikling. Han karakteriserer utvivlsomt med rette bruddet i 1967 som et brud mellem »to forskellige erfaringsverdener og til dels to forskellige klassestrømninger«, hvor Aksel Larsens fløj med rod i DKP og tilhørende en generation, for hvem velfærdsstaten ikke var nogen selvfølge, var villig til at betale store indrømmelser for konkrete resultater, der synede af mindre for de yngre akademiske lag. Det er næppe forkert, når det om SF under det første »arbejderflertal« siges, at det led af »indre politisk skizofreni«, omend billedet er blevet tegnet lidt skævt, fordi det er overset, at SF ved skatteforliget i 1967 dog fik gennemført en mærkesag ved skattefradragets afskaffelse.

Mere summarisk og debatpræget er skildringen af de senere faser, hvor de nye mellemlag omsider satte afgørende præg på partiet, og hvor det forekommer mindre indlysende at behandle dets udvikling i et traditionelt marxistisk klassekampsperspektiv. SF's tumultariske op- og nedgange i 70erne og 80erne søger nok også en forklaring i større perspektiv, som en del af de omstruktureringer, der i det hele taget har præget de seneste årtiers danske politik. Endelig skæmmes bogen af nogen overfladisk jargon. Hvorfor skal f.eks. al modagitation betegnes som »hetz«?

Alligevel er bogen et interessant bidrag til forståelse af udviklingen i de seneste årtiers danske politik.

Henning Poulsen

Tyge Krogh: *Mellem efterkrigshjælp og u-landsbistand. Den internationale tuberkulosekampagne 1947-1951.* (Lægeforeningens forlag, 1989). 321 s.

Bogen er først og fremmest en grundig undersøgelse af den vaccinationskampagne, der i Europa og delvis i andre verdensdele blev iværksat af Unicef og WHO, og hvor Danmark i samarbejde med Norge og Sverige fik den ledende rolle. Den betegnes som en forløber for senere tiders u-landsbistand.

Forklaringen på, at Danmark blev centralt placeret i dette internationale hjælpearbejde findes i, at Dansk Røde Kors allerede i 1946-48 havde påbegyndt massevaccinationer, især i Østeuropa, som hjælp til krigsramte lande – i en form, der var mindre valutakrævende end fødevarehjælpen. Det er ikke mindst fortjenstfuldt, at bogen inddrager de politiske og økonomiske perspektiver, der fra starten ledsagede hjælpearbejdet, og forfatteren har også haft sans for at bruge det udsendte per-